

Kerk zijn vandaag en de toekomst van de **parochies**

Pastorale brief

Mgr. Jozef De Kesel

Kerk zijn vandaag en de toekomst van de parochies

Volgend jaar zal het vijftig jaar geleden zijn dat paus Johannes het Tweede Vaticaans Concilie samenriep. Het is een moment geweest van grote genade, van veel vernieuwing en verandering ten goede. Nog altijd leven we van de hoop die toen in het hart van de kerk is gewekt. Sindsdien is de situatie natuurlijk verder geëvolueerd. Méér misschien dan het Concilie zelf heeft kunnen voorzien. Heel de samenleving en het levensgevoel van onze tijdgenoten zijn zeer seculier geworden. Vroeger was het geloof vanzelfsprekend en vervlochten met het hele maatschappelijke en culturele leven. Dat is niet meer het geval. Die evolutie was natuurlijk al langer bezig. Maar nu zien we het voor onze ogen gebeuren. Onvermijdelijk rijst de vraag: wat staat er ons te doen? Hoe inspelen op de nieuwe situatie? Want die biedt ook kansen. Juist daarom hebben we nood aan vernieuwing en bekering. Niet om de positie die we vroeger hadden opnieuw te verwerven. Maar om samen te zoeken hoe we als kerk kunnen aanwezig zijn, als waarachtige getuigen van het evangelie en van Gods liefde voor de mensen.

De vragen en uitdagingen waarvoor we staan, zijn ernstig. Er is meer in het geding dan structurele aanpassingen en hervormingen. De vragen hebben te maken met de zin zelf van ons bestaan als kerk. Hoe kunnen we vandaag het evangelie ontdekken als een woord van leven? Hoe kunnen we het zo verkondigen dat ook mensen van deze tijd erdoor geraakt wor-

den? Kan het ook vandaag met ons gebeuren, dat ons hart weer brandend wordt zoals bij de leerlingen van Emmaüs? Dat we weer iets ontdekken van de eenvoud, de vreugde en de vrijheid van het geloof? En hoe kunnen we als kerk vitaal aanwezig zijn in de samenleving, niet heersend maar dienend? Hoe delen we in de vreugde en de hoop, maar ook in het verdriet en de angst van de mensen van deze tijd? Vooral van hen die arm zijn of hoe dan ook te lijden hebben? Wie zijn we en wat hebben we als kerk te betekenen?

We lijken op het volk Gods in de woestijn. We zijn onderweg en weten niet precies waar we zullen uitkomen. Hoe zal binnen afzienbare tijd de kerk er bij ons uitzien? Wat is haar toekomst? Steeds meer dringt de vraag zich op: zullen er in de toekomst voldoende plaatsen zijn waar Gods Woord wordt gehoord en het evangelie daadwerkelijk wordt beleefd en gedeeld? Gemeenschappen die ook naar buiten uitstralen en iets betekenen voor de vele zoekende mensen vandaag. Dergelijke plaatsen en gemeenschappen zijn van groot belang. God wil zich langs dergelijke gemeenschappen bekend maken. Het is in die gemeenschappen dat God wil thuiskomen. Het is ook langs die gemeenschappen dat Hij zijn liefde wil tonen aan alle mensen.

1. Veranderde situatie

We voelen allen aan dat de kerk, hier in het Westen, een vrij ingrijpende periode van haar geschiedenis doormaakt. Het gaat om een veranderingsproces dat al heel lang bezig is. Het heeft te maken met ingrijpende veranderingen in de westerse cultuur zelf. Die hebben kerk en geloof voor fundamentele uitdagingen geplaatst en doen dat nog steeds. De complexiteit van dat veranderingsproces kan hier uiteraard niet beschreven worden. Toch is het belangrijk er even naar te verwijzen.

Na de Oudheid heeft het christendom hier in het Westen heel actief deelgenomen aan de opbouw van de cultuur. Omdat het christendom er zo intens en actief bij betrokken was, werd die helemaal doordrongen van het bijbels-christelijk gedachtengoed. De cultuur werd een christelijke cultuur. Niet dat iedereen ook in zijn of haar persoonlijk leven consequent christen was en getuige van het evangelie. Maar men dacht en voelde vanuit de christelijke denkkaders. De wereld die men bewoonde, was een christelijke wereld.

Door de opkomst van de moderne cultuur is juist daaraan een einde gekomen. De kerk had het moeilijk om de nieuwe situatie en de moderne evoluties te aanvaarden. Ze voelde zich bedreigd. In een langdurig en complex proces maakte de cultuur zich los van de overkoepelende invloed van de godsdienst. De cultuur werd seculier. De gevolgen voor kerk en godsdienst waren en zijn groot. Het betekende niet het

einde van het christendom. Wel is er langzaam een einde gekomen aan een samenleving die in haar geheel doordrongen was van het christelijk geloof. Waar vroeger iedereen als vanzelfsprekend christen was, is dit niet meer het geval. De samenleving is pluralistisch en multireligieus geworden. De opkomst van de moderniteit betekende niet het einde van het christendom, wel het einde van de christelijke samenleving. De situatie zoals we die vandaag meemaken, is het gevolg van deze geleidelijke evolutie. Is de secularisatie zelf een voorbijgaande fase? Wijst de huidige aandacht voor religie en spiritualiteit in die richting? Dat valt niet eenduidig te beantwoorden. Op dat punt kennen we de toekomst niet. Toch zullen we in de nabije toekomst de impact van een seculiere cultuur moeten blijven onderkennen.

2. Het grote aantal parochies

Na de Oudheid werden onze streken gechristianiseerd. Het is juist in dit complex en langdurig proces dat de parochie is ontstaan. Voordien was de kerk vooral een aangelegenheid van de stad met een sterke concentratie rond de bisschopskerk. Er was nog geen behoefte om overal, in alle dorpen en wijken, cultusplaatsen te bouwen en gemeenschappen te vormen. Het zou ook niet mogelijk geweest zijn. Dat veranderde natuurlijk wel toen de hele samenleving christelijk werd. Dan moest de kerk inderdaad overal zijn en voor iedereen onmiddellijk bereikbaar. Iedereen moest de gelegenheid hebben deel te nemen aan het leven van de kerk en aan

de zondagse samenkomst. De alomtegenwoordigheid en de bereikbaarheid waren heel essentieel.

De confrontatie met de moderne cultuur heeft binnen de kerk een verandering in denken en handelen tot gevolg gehad. Door de uitdaging te aanvaarden kwam er vernieuwing in de theologie, de liturgie en in heel het pastorale handelen. Het Concilie heeft veel van deze vernieuwing begeleid en bekrachtigd. Maar vroeg of laat moest die verandering zich ook laten voelen op het terrein van de parochiale structuur van de kerk. Dat is het wat we de laatste jaren heel sterk aanvoelen. De situatie waarin de parochies zijn ontstaan en zich hebben ontwikkeld, is niet meer de onze. Hetzelfde kan ook gezegd worden over onze aanwezigheid in het onderwijs en in de ziekenhuizen en zorginstellingen. Ook daar hebben zich diepgaande veranderingen voorgedaan.

Die veranderingen stellen natuurlijk het belang van de parochie zelf niet in vraag. Als de kerk wil aanwezig zijn in de samenleving, dan zal ze altijd een territoriale verankering moeten hebben. Een gemeenschap komt samen op een bepaalde plaats. De vraag is wel of er overal, in elke gemeente of gehucht, zo'n plaats voorzien moet worden. Dat was vroeger wel het geval, omdat iedereen christen was of geacht werd het te zijn. De kerk zag het als haar plicht om als het ware heel het terrein te bedekken. Juist daarin verschilt de huidige situatie fundamenteel van vroeger. Het grote aantal parochies en de bezetting van het hele terrein beantwoorden niet meer aan de reële positie van de kerk in onze moderne

samenleving. Wij kunnen de situatie zoals ze uit het verleden tot ons gekomen is, ook niet meer aan. We moeten dat in alle waarheid en eenvoud erkennen. We kunnen niet meer overal zijn. Wel is het onze zorg dat er voldoende plaatsen zijn waar christenen kunnen samenkomen. Belangrijk is het ook dat het plaatsen zijn die naar buiten iets uitstralen.

Ondertussen is de hele infrastructuur uit de vroegere situatie nog altijd aanwezig. Niet alleen gaat die onze krachten te boven maar heel wat parochies beschikken ook niet meer over de mogelijkheden om zelfstandig te blijven bestaan. Wat staat er ons te doen? Op die vraag zoeken we in deze brief een antwoord. We bevinden ons in een tussenfase. Al geruime tijd worden in ons bisdom de parochies verenigd in federaties. Dat gebeurt niet alleen in ons land, maar in de meeste landen van West-Europa. Alleen komt het er nu op aan de ingeslagen weg consequent verder te gaan. We zullen in de nabije toekomst moeten evolueren van federaties naar pastorale eenheden. Bij federaties gaat het om samenwerking tussen parochies. Bij een pastorale eenheid gaat het om een gemeenschappelijke werking van parochies met de bedoeling samen één nieuwe parochie te vormen. Dat is geen wondermiddel dat alle problemen zal oplossen. Maar het biedt een perspectief waaraan we als kerkgemeenschap gezamenlijk kunnen werken. Dat willen we doen in medeverantwoordelijkheid, overleg en solidariteit.

3. De parochie

Binnen de territoriale structuur van de kerk vormt de parochie van oudsher een plaatselijke kerkgemeenschap. Samen vormen ze de plaatselijke kerk van een bisdom. Daarnaast zijn er uiteraard nog vele andere vormen van groepen en gemeenschappen binnen een bisdom. Toch heeft een parochie een heel specifieke zending. Naar de gangbare uitdrukking is ze er 'voor alles en voor allen'.

Allereerst voor alles. Dat wil zeggen dat ze alles te bieden heeft wat nodig is voor het christelijk leven en voor de opbouw van een kerkgemeenschap. Om van een parochie te kunnen spreken moeten dus een aantal voorwaarden vervuld zijn. Er zijn er vijf. Allereerst moeten de verkondiging van Gods Woord en de catechese gegarandeerd zijn. Het evangelie en de rijkdom van het geloof moeten er ter sprake komen en wie ze wil leren kennen moet er terecht kunnen. Vervolgens moet binnen de gemeenschap de liturgie van de kerk kunnen gevierd worden. Dat vraagt uiteraard méér dan alleen een voorganger en een kerkgebouw. Het probleem kan niet herleid worden tot dat van een tekort aan priesters. Ten derde is een parochiegemeenschap niet alleen een catechetische en liturgische gemeenschap. Dienst aan armen en zieken en concrete solidariteit met hen die in nood zijn, behoren wezenlijk tot de navolging van Jezus. Het behoort tot onze opdracht ook op dit terrein de nodige initiatieven te nemen. De kerk is er niet voor zichzelf. Ze is dienst aan de wereld en daadwerkelijk teken van Gods liefde voor alle mensen. Het evangelie wordt

niet alleen met woorden verkondigd maar metterdaad. Daar wordt nog het meest duidelijk hoezeer het evangelie bron is van ware humaniteit. Niet voor niets heeft het Concilie het diaconaat opnieuw ingesteld als een eigen en permanent kerkelijk ambt. Broederlijk Delen en Welzijnszorg en de vele andere initiatieven die ter plaatse genomen worden voor de armen en voor hen die in nood zijn, zijn van groot belang binnen de geloofsgemeenschap. Ten vierde dragen binnen die gemeenschap mensen zorg voor het beheer van de tijdelijke goederen en de financies. Het gaat hier om meer dan om een louter administratieve aangelegenheid. We weten hoezeer het evangelie de juiste omgang met het bezit benadrukt. Ten slotte is er binnen een dergelijke parochiegemeenschap ook een team dat het geheel van de pastorale zorg en van het leven van de gemeenschap behartigt en begeleidt.

Voor een kleine en informele groep christenen gelden die voorwaarden natuurlijk niet. Voor een parochiegemeenschap zijn ze onontbeerlijk. Als in samenspraak met de pastoraal verantwoordelijken en de gelovigen blijkt dat een parochiegemeenschap niet meer over die noodzakelijke mogelijkheden en middelen beschikt om haar zending te vervullen, moeten we dat in alle eenvoud durven erkennen en de nodige conclusies trekken.

De parochie is er niet alleen voor alles. Ze is er ook voor allen. Ze wordt niet gevormd door een groep van mensen die elkaar gevonden hebben rond een bepaalde spiritualiteit of een bepaald project. Ze is een open gemeenschap waar

alle christenen, van welke groep of richting ook, en allen die het evangelie willen ontdekken, welkom zijn. Ze ontvangt alle bezoekers en passanten. In die zin geeft de parochie niet alleen gestalte aan het publieke karakter van de kerk, maar ook aan haar katholiciteit. Ze brengt mensen van alle leeftijden, rangen en standen samen. Om aan die diversiteit en openheid te beantwoorden moet de parochie bestaan uit een voldoende aantal mensen. Natuurlijk is er binnen een parochiegemeenschap ook een hechtere groep nodig die het geheel draagt en waarin men elkaar stimuleert en vasthoudt in het geloof. Maar de brede parochiegemeenschap hoeft niet noodzakelijk zelf een hechte en affectief als zodanig beleefde gemeenschap te zijn waar iedereen iedereen kent en zich goed voelt bij elkaar. Er is wel degelijk nood aan dergelijke kleinere groepsvorming van christenen. Maar ze zijn daarom nog geen parochie.

4. Federaties en pastorale eenheden

De parochie is er 'voor alles en voor allen'. Veel parochies zijn daar echter niet meer toe in staat. Niet alleen omdat we niet meer beschikken over voldoende voorgangers. Maar ook omdat de geloofsgemeenschap van die parochies te klein is geworden en niet meer beschikt over de noodzakelijke voorwaarden en mogelijkheden om hun opdracht als zelfstandige parochie te vervullen.

In de toekomst zullen de functies van een parochie steeds meer verzekerd worden door de pastorale eenheid. Dat is de

instantie die in staat is 'alles voor allen' aan te bieden. Daarom is het van groot belang dat parochiegemeenschappen meer en meer gaan samenwerken. Bedoeld is hier niet alleen een occasionele samenwerking voor bepaalde initiatieven. Het gaat om een duurzaam en institutioneel vastgelegd samenwerkingsverband tussen parochies in het toegroeien naar een nieuwe pastorale eenheid. Bij federaties ging het om een samenwerkingsverband waarbij parochies hun autonomie en eigenheid behielden. Bij pastorale eenheden ligt, zoals het woord zelf zegt, de nadruk op de eenheid: parochies vormen samen een nieuwe parochie. Daar zal het ook aangewezen zijn één pastoor te benoemen voor de verschillende parochies van de pastorale eenheid. Hij zal samen met de andere pastoraal vrijgestelden en het team de pastorale zorg van de eenheid op zich nemen. De parochies die samen een pastorale eenheid vormen kunnen civiel-rechterlijk blijven bestaan. Of ze moeten opgeheven worden hangt van veel factoren af en is nu niet onmiddellijk aan de orde. De vraag blijft open en is nauw verbonden met de kwestie van de kerkgebouwen waarover we het verder nog zullen hebben.

Voor parochies is het opgenomen worden in een pastorale eenheid de aangewezen weg om wat ter plaatse aanwezig is aan christelijk leven, te bestendigen en nieuw leven in te blazen. Het is dus geen kwestie van schaalvergroting om hetzelfde te kunnen blijven doen als vroeger, zij het dan met minder middelen. De weg die we willen bewandelen is die van de vereenvoudiging. Op die manier kunnen we het grote aantal parochies verminderen en onze territoriale structuur effectief vereenvoudigen. Die weg is ook onontbeerlijk voor de

vitaliteit zelf van de kerk. De toekomst van de kerk en van de verkondiging van het evangelie in onze streken hangt niet af van de vraag of we op alle plaatsen de parochies kunnen behouden. We mogen de situatie ter plaatse niet uitleven en proberen zo lang mogelijk te overleven. Dat is geen perspectief dat toekomst biedt.

5. Solidariteit

Als kerk staan we op een keerpunt. Het is helemaal iets anders kerk te zijn in een seculiere samenleving dan in een maatschappij die nog vrij homogeen christelijk is. Misschien bekruipt ons soms heimwee naar vroeger. Dat was inderdaad een erg comfortabele situatie. Maar het is toch niet zo dat de kerk alleen in zo een situatie haar zending kan vervullen. We moeten daarin nuchter en realistisch zijn. Als we ons geen illusies moeten maken over de toekomst, dan toch ook niet over het verleden. Wel staan we voor een nieuwe uitdaging. En daarvoor hebben we elkaar nodig. Juist dat willen we allereerst mogelijk maken door het toegroeien naar pastorale eenheden. Heel dit project moet meer en meer een gemeenschappelijke zoektocht zijn van heel onze kerkgemeenschap.

Het is niet goed als gemeenschappen en parochies als even zovele eilanden naast elkaar leven. Op het gebied van verkondiging, liturgie en diaconie moet er samengewerkt worden: samen bidden, samen nadenken over onze opdracht, samen initiatieven nemen en in alles een grotere solidariteit

onder elkaar betrachten. Een samenwerking en een solidariteit die juist in pastorale eenheden concrete gestalte krijgen en die pas echt werkelijkheid worden als er ook op materieel en op financieel gebied gedeeld wordt. Alleen zo zullen we ook méér en beter kunnen beantwoorden aan de nieuwe uitdagingen waarvoor we gezamenlijk staan. Dat geldt ook voor parochies die nog over voldoende mogelijkheden beschikken om zelfstandig te bestaan. Ook voor hen ligt de toekomst in de vorming van een pastorale eenheid, zij het niet uit strikte noodzaak dan juist uit solidariteit.

Juist door deze *communio* wordt duidelijk wat de kerk in haar diepste wezen is: sacrament van eenheid. Een leven volgens het evangelie is een leven van delen en solidariteit. We mogen ons niet zelfgenoegzaam opsluiten in ons zelf. Het is goed wat los te komen van onder de eigen kerktoren, elkaar te leren kennen en elkaar de hand te reiken. Niet zomaar in enkele losse contacten. Maar juist omdat we elkaar nodig hebben voor datgene waartoe we als kerk zijn geroepen. Het is een kans elkaar te leren kennen en ontmoeten als christenen, ook al wonen we in een ander dorp of gehucht. Het kan er niet om gaan onze eigen zelfstandigheid als parochie tegen elke prijs te verdedigen. Wie zichzelf redt, zal zich verliezen. Het is allereerst onze geloofsovertuiging die ons als kerk verbindt. In de uitdagingen die voor ons liggen gaat het niet alleen om de vraag naar meer aangepaste structuren. Het gaat allereerst om de vraag naar wat het vandaag betekent christen te zijn. Dat is iets waarvoor allen in de kerk medeverantwoordelijk zijn en waarin we elkaar kunnen helpen.

6. Eenheid in verscheidenheid

De vorming van pastorale eenheden kan ook op weerstand stoten. Moet een plaatselijke gemeenschap dan niet onvermijdelijk haar eigenheid verliezen? Dat is toch echt niet noodzakelijk het geval. Het gaat om eenheid in verscheidenheid. Wanneer we een pleidooi houden voor meer eenheid en samenwerking, dan veronderstelt dat juist verscheidene partners. Parochies die het moeilijk hebben, die stilaan armer worden aan mensen en mogelijkheden, zullen juist in de samenwerking steun en bemoediging ontvangen. Voor parochies die rijker zijn aan mogelijkheden is de samenwerking een concrete vorm van solidariteit waartoe het evangelie zelf oproept. Ze zullen er niet minder door worden, maar hun geloof en inzet er juist door versterken en verdiepen. Het is natuurlijk duidelijk dat dit onvermijdelijk een herdefiniëring van de zending en de taken van die plaatselijke gemeenschappen teweegbrengt. Gaandeweg zullen ze binnen de pastorale eenheid hun rol en plaats vinden rekening houdend met ieders charisma, mogelijkheden en grenzen.

Dat betekent echter niet dat alle bestaande parochiegemeenschappen tegen elke prijs moeten behouden worden. Dat gaat niet alleen onze mogelijkheden te boven, maar het beantwoordt ook niet meer aan de reële positie van de kerk in onze samenleving. Het gaat ons vandaag niet meer om de vraag of we nog in staat zijn het hele territorium te bestrijken. We kunnen niet alles behouden. Dat hoeft ook niet. We moe-

ten er wel voor zorgen dat er voldoende pastorale eenheden zijn die ten volle beantwoorden aan hun zending en alle opdrachten van een parochie waarmaken. Die eenheid bestaat in en dank zij de nauwe samenwerking van verscheiden gemeenschappen die aandacht hebben voor het woord van de Schrift en zich laten doordringen van het evangelie, gemeenschappen die samenkomen voor gebed en liturgie, gemeenschappen die concrete wegen zoeken van fraterniteit en solidariteit, gemeenschappen die omwille van dit alles ook naar buiten toe iets uitstralen en zoekende mensen iets te bieden hebben. De vorming van dergelijke gemeenschappen zal steeds meer onze prioritaire zorg zijn.

7. Beleidsgroepen

De vorming van pastorale eenheden heeft ook gevolgen voor de wijze waarop de dienst van leiding er behartigd wordt. In federaties is een federale stuurgroep noodzakelijk en van groot belang. Deze groep deelt in de uitoefening van de herderlijke zorg en neemt de leiding van de federatie op zich samen met de priester die er de verantwoordelijkheid over heeft. Voor een pastorale eenheid is dit het team van de pastorale eenheid.

Het team van de pastorale eenheid is het eigenlijke beleidsorgaan voor die eenheid. Daar worden belangrijke opties genomen, de prioriteiten vastgelegd en de initiatieven genomen. Het team ziet toe op de christelijke en evangelische

oriëntatie van de pastorale eenheid en van de initiatieven die er ook door de plaatselijke gemeenschappen of andere instanties genomen worden. De beleidsgroep is uiteraard verantwoordelijk voor de *communio* binnen de eenheid, alsook voor de band met het decanaat, het bisdom en de universele kerk. De beleidsgroep zal er ook op toezien dat er voldoende openheid is op de samenleving met haar vragen en uitdagingen.

8. Samen verantwoordelijk

Samenwerking en medeverantwoordelijkheid zijn belangrijke zaken voor het leven van de kerk. In de periode na het Concilie hebben we dat gaandeweg geleerd. Priesters leerden samenwerken met leken, er kwam het permanent diaconaat, parochieassistenten werden aangesteld en veel leken engageerden zich op de verschillende domeinen van het pastorale werk, als vrijwilliger of beroepskracht. Met name in ziekenhuizen en verzorgingsinstellingen is de pastorale zorg voor een groot deel in handen van leken-pastores. Het zijn tot op vandaag evenzoveel tekenen van de werkzame aanwezigheid van Gods Geest in zijn kerk. Maar wat we in de nadagen van het Concilie nog onvoldoende beseften en wat vandaag een dringende noodzaak wordt, is dat er ook samenwerking en gedeelde verantwoordelijkheid kan bestaan tussen de parochies onderling.

Samenwerken is niet altijd gemakkelijk. Ook de samenwerking tussen priesters en leken na het Concilie is niet van een leien

dakje gelopen. Men is uit zichzelf niet altijd geneigd tot echte medeverantwoordelijkheid en collegialiteit. Er zijn gewoontes en gevestigde inzichten die overwonnen moeten worden. Vandaar de spanningen en rivaliteiten die ook onder christenen en gemeenschappen blijven bestaan. Dat alles mag ons echter niet aan het twijfelen brengen. Ook de samenwerking tussen parochies en het verder uitbouwen van federaties tot pastorale eenheden verlopen niet zonder moeilijkheden. Het zal van de pastoor en het team een nieuwe aanpak vragen. Vroeger was een pastoor aan één parochie toevertrouwd: 'één kudde en één herder'. Nu zal hij steeds meer de verbindingspersoon worden tussen verschillende gemeenschappen. Ook van deze nieuwe manier van pastoraal leiderschap zullen we de mogelijkheden en kansen gaandeweg moeten ontdekken.

De beste wijze om dit alles te doen slagen, is het scheppen van zoveel mogelijk ontmoetingskansen. Een pastorale eenheid heeft nood aan een geëigende structuur. Maar aan die structuur moet leven beantwoorden. Er is maar echte eenheid en verbondenheid als men elkaar kent en ontmoet. Het is belangrijk om mensen van verschillende parochies samen te brengen voor vorming en animatie, voor pastorale initiatieven of voor feestelijke bijeenkomsten. Het is ook goed en belangrijk dat men gelegenheden te baat neemt om samen de liturgie te vieren. Op veel plaatsen zal dat trouwens in de toekomst stilaan de gewone gang van zaken worden voor de liturgie op zondag. Er zullen maar echte eenheid en solidariteit ontstaan als parochies ook in het beheer van het tijdelijke en op financieel gebied leren delen.

9. Liturgie op zondag

De kwestie van de liturgie op zondag vraagt hier een afzonderlijke behandeling. Het is een belangrijke kwestie die te maken heeft met het wezen zelf van een kerkgemeenschap. Op zondag, de dag des Heren, de dag van de verrijzenis, komen de christenen samen om te luisteren naar Gods Woord en de eucharistie te vieren. Die opdracht is wezenlijk. De viering van de eucharistie is niet één van de initiatieven die er binnen een kerkgemeenschap genomen kunnen worden. Door het vieren van de eucharistie wordt de gemeenschap kerk in de volle zin van het woord: volk van God, lichaam van Christus en woonplaats van de Geest. Het is in de viering van de eucharistie dat de kerk altijd weer haar oorsprong en fundament vindt.

We lieten al verstaan dat de hele infrastructuur van parochies die historisch gegroeid is, niet meer beantwoordt aan de reële positie van de kerk in onze samenleving en in de huidige omstandigheden onze krachten te boven gaat. Het is niet meer mogelijk dat op al die plaatsen volwaardige parochiegemeenschappen aanwezig zijn. Het vormen van pastorale eenheden wil juist een antwoord bieden op deze veranderde situatie. Dat brengt natuurlijk consequenties mee voor de viering van de eucharistie op zondag. We evolueren naar een situatie waar lang niet alle bestaande parochies bij machte zijn de eucharistie te vieren. De viering van de eucharistie veronderstelt immers niet alleen een gewijde voorganger maar ook een gemeenschap. Waar dat niet meer het geval is, is het beter dat christenen over de parochiale grenzen heen samen komen voor de eucharistie op zondag.

Men kan het probleem natuurlijk ook oplossen door een viering van Gods woord zonder eucharistie. Dat gebeurt elders, met name in Afrika en Latijns-Amerika, heel regelmatig. Wanneer men echt niet in de mogelijkheid is de eucharistie te vieren, komt de christelijke gemeenschap op zondag uiteraard samen voor het gebed en het luisteren naar Gods Woord. In de toekomst zal dit ook bij ons op bepaalde plaatsen het geval zijn. Maar voor het ogenblik ligt het probleem bij ons eerder in een teveel dan in een tekort aan vieringen en cultusplaatsen. Het zou jammer zijn en op lange termijn ook een gemiste kans als we langs deze weg een infrastructuur zouden bestendigen die we niet meer aankunnen en die ook niet meer beantwoordt aan de noden van deze tijd. Het is beter dat christenen uit verschillende plaatselijke gemeenschappen samen komen om de eucharistie te vieren. Anders dreigt men op bepaalde plaatsen de situatie alleen maar uit te leven en belemmert men het zoeken naar een nieuwe toekomst. En vooral geeft men op die manier aan de eucharistie niet meer de gestalte en de betekenis die ze verdient. Het gaat hier niet om afschaffen maar om het bundelen van krachten die zo nodig zijn voor de opbouw van de kerk.

Grotere parochies kunnen gastvrijheid verlenen aan gemeenschappen die te klein geworden zijn om op zondag liturgie te vieren in de volle zin van het woord. Van hun kant moeten die kleinere gemeenschappen niet het gevoel hebben dat ze nu 'elders' moeten gaan. Nogmaals, in de toekomst zullen we elkaar steeds meer leren ontdekken, niet zozeer als dorpsgenoten maar als geloofsgenoten en medechristenen. Binnen de omschrijving van een pastorale eenheid zullen we in een

steeds meer seculiere samenleving ook steeds meer één geloofsgemeenschap vormen en als christenen geen vreemden zijn voor elkaar. Waar de federatie evolueert naar een echte pastorale eenheid zal die eenheid zelf trouwens uitgroeien tot de nieuwe gemeenschap waarin men zich als christen thuis voelt en samen op zondag de eucharistie viert.

10. De kerkgebouwen

Stilaan zal niet meer in alle bestaande parochies op zondag de eucharistie gevierd kunnen worden. Dan rijst de vraag wat de betekenis en uiteindelijk de toekomst is van die parochiekerk. De vraag stelt zich trouwens steeds meer als men overgaat tot de vorming van een echte pastorale eenheid. Die vraag is vandaag ook onderwerp van publiek en maatschappelijk debat. Ze kan hier uiteraard niet afdoend beantwoord worden. Maar we kunnen noch mogen ze al evenmin ontwijken.

Wanneer in bepaalde parochiekerken op zondag de eucharistie niet meer gevierd kan worden en men elders samenkomt met andere gemeenschappen, betekent dit niet dat deze kerken daardoor alle zin en betekenis verloren hebben. Ze blijven parochiekerken waar andere vormen van liturgie gevierd kunnen worden, waar huwelijken worden ingezegend en waar de uitvaartliturgie wordt gevierd. Het zijn ook plaatsen waar men altijd terecht kan voor stilte en gebed. Daarom is het belangrijk dat de kerken in de loop van de dag zoveel mogelijk open zijn zodat ook de toevallige voorbijganger er

terecht kan voor een moment van stilte en gebed. In de centra van de steden wordt dit trouwens een belangrijke vorm van kerkelijke aanwezigheid. Kerken zijn een open deur voor allen die voorbijkomen, waar ze terecht kunnen met hun pijn en eenzaamheid, zoekend naar hoop en vertrouwen. Kerken hebben een grote symbolische betekenis. Niet alleen maatschappelijk: dikwijls structureren ze het landschap en vormen er het belangrijkste oriëntatiepunt van. Maar ook voor de kerk zelf is de aanwezigheid van het kerkgebouw van grote symbolische betekenis. Het gebouw getuigt van de zichtbare aanwezigheid van de kerk en van de geloofsovertuiging waarvoor ze staat. Het gebouw toont het publieke karakter van de kerk: ze is een open huis, voor iedereen toegankelijk, geen privéclub en geen sekte.

Dat betekent natuurlijk niet dat we in de toekomst alle bestaande kerken voor de eredienst zullen kunnen behouden. Gelukkig is het in ons land zo geregeld dat de overheid instaat voor het onderhoud en de restauratie van deze kerken. De kerk zelf en de christelijke geloofsgemeenschap zouden zonder deze regeling dit patrimonium niet aankunnen. De kwestie van de bestemming en eventueel herbesteding van bepaalde kerken wordt in de toekomst een belangrijk dossier. Niet alleen voor de overheid die geconfronteerd wordt met zware financiële lasten. Maar ook voor de kerk zelf omdat ze in haar pastorale zorg de last ervaart van een zo groot aantal cultusplaatsen. Toch zal dit dossier met grote omzichtigheid en zorg opgevolgd moeten worden. Van maatregelen die geen rekening houden met de pastorale situatie en noden,

mag geen sprake zijn. Maar ook een houding die geen rekening houdt met wat de overheid ons vraagt, kan de kerk zich niet permitteren. Christenen hebben hun verantwoordelijkheid als burgers in dit land. In die zin moet de overheid in dit dossier kunnen rekenen op een loyale medewerking vanwege de kerk.

11. God wil bij de mensen zijn

We zijn deze pastorale brief begonnen met een verwijzing naar de veranderde plaats van geloof en kerk in onze samenleving. Er is een verleden dat we achter ons laten en een toekomst die we niet totaal overzien. We zitten in een belangrijke overgangsfase. Dat vraagt veel onbevangeheid, veel vertrouwen en veel geloof. Het is een tijd waarin ons gevraagd wordt ons te concentreren op wat essentieel is, op het hart van onze roeping als christen en als kerk. Ook in dit opzicht moeten we zoveel mogelijk proberen vereenvoudigen: terugkeren naar de eenvoud van het evangelie en prioriteit geven aan datgene waarom het eigenlijk gaat.

Parochies en structuren zijn geen doel op zich. Ze staan in dienst van iets anders. Van iemand anders. Het komt er op aan terug te keren naar de bron: naar God en naar wat Hij voor ons en de hele wereld heeft gedaan in Jezus zijn Zoon. Het is het mysterie waarvan heel de Schrift doordrongen is: God wil bij de mensen wonen. We zijn Hem alles waard. Het is het geheim waarvan wij als kerk en als christenen leven. Hij

verzamelt ons tot zijn gemeenschap, zijn kerk. Daar spreekt God zijn woord en vindt Hij gehoor. Daar worden zijn liefde en zijn verbond beaamd en gevierd. Daar probeert men elkaar te waarderen en lief te hebben als broers en zusters en wil men solidair zijn met hen die arm zijn en in nood. In zulke gemeenschappen kan God thuis komen en met ons delen wat Hij heeft. Zo maakt Hij ons tot nieuwe mensen, zijn kinderen, verlost en bevrijd, bezielde door zijn Levensadem.

Dat is en blijft dus onze grote zorg: dat er voldoende van die gemeenschappen zouden zijn, opdat de christenen er het woord van het evangelie kunnen horen, vieren en beleven. Maar niet alleen voor ons, christenen. De kerk is er niet voor zichzelf. Gods hart gaat uit naar allen, naar de wereld en naar zijn hele schepping. Hij overweldigt niet en dringt zich niet op. Toch wil Hij met zijn liefde het hart van de mensen raken en hen binnenvoeren in zijn verbond. Juist daarom heeft Hij die geloofsgemeenschappen nodig. Als een teken van zijn aanwezigheid en van zijn liefde voor zijn mensen en voor zijn wereld. In de mate dat die gemeenschappen leven van het evangelie, in woord en daad, zullen ze ook naar buiten uitstralen, een levende uitnodiging vanwege God zelf.

Voor de opbouw van deze gemeenschappen hebben we elkaar nodig. Niet alleen diegenen die een ambtelijke zending bekleden of een pastorale verantwoordelijkheid dragen, maar allen die er deel van uitmaken. Allen zijn we gedoopt en allen zijn we levende stenen tot opbouw van het lichaam dat de kerk is. Er zijn geen twee groepen waarvan de enen alleen

maar geven en de anderen alleen maar ontvangen. Hoezeer er ook verscheidenheid is van ambten en bedieningen, toch vormen we allen samen het ene en priesterlijke volk van God. Niemand is te min en niemand overbodig. De pastorale verantwoordelijkheid bestaat er juist in ieders gaven te zien en te waarderen.

12. Niet alleen de territoriale pastoraal

Herhaaldelijk hebben we in deze brief de nadruk gelegd op dergelijke plaatsen en gemeenschappen waar God erkend en bemind wordt en die daarvan naar buiten iets uitstralen. Die zijn van groot belang voor de vitaliteit van de kerk. Ook voor haar toekomst hier in onze streken. Want die is niet gegarandeerd alleen maar omdat we de hele huidige infrastructuur zoveel mogelijk proberen overeind te houden. Vooral de parochies, de federaties en de vorming van pastorale eenheden stond ons daarbij voor ogen. Maar niet uitsluitend. Er zijn andere vormen van gemeenschap, van aanwezigheid en van pastoraal die niet of niet noodzakelijk parochiaal verankerd zijn maar die evenzeer plaatsen zijn van vitaal christelijk leven en van kerkelijke aanwezigheid. Ook zij zijn van groot belang voor het leven van de kerk en voor haar toekomst. Hoe belangrijk haar territoriale verankering ook is en blijft, we mogen, ook met het oog op de toekomst, de aanwezigheid en de zending van de kerk daartoe niet herleiden.

We denken hier allereerst aan christelijke gezinnen. Huwelijk en gezin behoren tot de basisstructuur van de samenleving.

Het huwelijk is vandaag een broze en bedreigde instelling geworden. Ook onder christenen zijn er velen wiens huwelijk geen stand heeft kunnen houden. We moeten hen in hun pijn helpen en nabij zijn. Maar ook zij die de kracht en het geluk hebben elkaar te blijven vasthouden in goede en kwade dagen mogen rekenen op onze steun. Niet alleen in hun wederzijdse liefde, maar ook in de opvoeding van hun kinderen. Het is in het gezin dat kinderen en jongeren voor het eerst in contact komen met het evangelie en ervaren hoe dat evangelie bepalend is voor de wijze waarop we met elkaar omgaan en voor het geluk dat elke mens zoekt. Bij het zoeken naar plaatsen van vitaal christelijk leven zullen gezinnen die het evangelie concrete gestalte willen geven in hun leven steeds belangrijker worden voor de toekomst van de kerk. Het zijn in de ware zin van het woord 'huiskerken'.

We denken hier natuurlijk ook aan het godgewijde en religieuze leven, contemplatief of apostolisch, en aan nieuwe gemeenschappen en bewegingen die in de kerk ontstaan. Men kan bijvoorbeeld de betekenis van een abdij en haar gemeenschap moeilijk overschatten. Het religieuze leven getuigt van het verlangen om het evangelie consequent te beleven: een leven in navolging van Jezus, in eenvoud en totale beschikbaarheid voor God, en dit binnen een gemeenschap waar men alles met elkaar deelt. Religieuzen kunnen ook priester zijn, maar uit zichzelf beoogt het religieuze leven geen deelname aan de ambtelijke structuur aan de kerk. Ze zijn leden in de edele zin van het woord, leden van de laos, het volk van God, die alleen maar willen leven volgens het evangelie en om, in innige verbondenheid met Jezus, alles met elkaar te

delen. De vitaliteit van de kerk zal niet alleen afhangen van het behoud van haar ambtelijke structuur maar ook van mensen, mannen en vrouwen, die dat leven willen leiden.

Naast de religieuze gemeenschappen zijn er ook vele kleine en meer informele gemeenschappen waar de geloofscommunicatie gemakkelijker kan gebeuren van mens tot mens. Velen voelen vandaag de nood om het hart van het evangelie opnieuw te ontdekken. Ze zoeken plaatsen van vernieuwing en verdieping. Dat is natuurlijk ook wat we met een parochiegemeenschap beogen. En toch hebben we ook nood aan kleinere gemeenschappen, 'leerhuizen', Bijbel- en beziningsgroepen, plaatsen van geloof en gebed, plaatsen waar men concrete solidariteit beleeft met hen die in nood zijn. Plaatsen waar men voortdurend de rijkdom van Gods woord ontdekt, samen bidt en samen deelt. In alle stilte wordt ook daar gewerkt aan de toekomst van de kerk.

Naast deze gemeenschappen, religieuze en andere, zijn er ook andere terreinen of plaatsen waar het voor de kerk vanuit haar zending uiterst belangrijk is aanwezig te zijn en haar dienstwerk te vervullen. We denken hierbij aan de wereld van het onderwijs. Men mag het belang van het godsdienstonderwijs niet onderschatten. Zovelen geven er hun beste krachten aan en brengen kinderen en jongeren, ook in deze seculiere cultuur, in contact met het geloof en met wat godsdienst in het leven en de samenleving kan betekenen. Maar ook de school zelf, en zeker een katholieke school, kan een plaats zijn waar men het evangelie al doende leert kennen. Juist in de

manier waarop de school haar taak en zending volbrengt. Het gaat niet alleen om onderwijs en kennisoverdracht. Het gaat ook om initiatie in het leven en het samenleven met het oog op een menswaardiger samenleving. En hierin kan het evangelie een heel grote inspiratiebron zijn. Jongeren die stilaan hun weg zoeken en richting willen geven aan hun leven hebben nood aan perspectief, inspiratie en begeleiding. Ook de pastoraal op school heeft in deze een belangrijke taak.

Daarnaast is er ook de grote sector van de ziekenhuizen en de rust- en verzorgingstehuizen. Het zijn plaatsen waar de mens heel uitdrukkelijk geconfronteerd wordt met zijn eindigheid en met de vraag naar de zin van het bestaan. Het zijn plaatsen waar het evangelie echt kan ontvangen worden als een woord van leven en hoop. Natuurlijk gaat het er niet om van deze instellingen kerkgemeenschappen te maken, net zo min als van de scholen, zelfs niet van de katholieke scholen. Ze zijn er niet alleen voor hen die ons geloof delen. Ze zijn er wel het teken van dat de kerk solidair wil zijn en meeleeft met de noden en de vragen van mensen. Het is belangrijk dat we als kerk hier aanwezig zijn, in respect voor andere levensbeschouwelijke overtuigingen. De kerk is niet alleen een catechetische en liturgische kerk. Ze wil ook de mens nabij zijn, vooral als hij in nood is, als hij geconfronteerd wordt met zijn eindigheid, met ziekte, lijden en dood. Ook hier zal het belangrijk zijn hoe de instelling haar zending volbrengt en of de zorg voor de zieke en lijdende mens er werkelijk centraal staat. Maar ook de vele pastores die er werkzaam zijn, als aalmoezenier of pastoraal werkende, kunnen hier oneindig veel

betekenen om mensen te bemoedigen en te begeleiden. Ze zijn concreet teken van Gods omzien naar de mens. Ook al zijn ze als zodanig niet ingeschakeld in de territoriale pastorale, toch zal het in de toekomst steeds belangrijker worden dat er contact is over en weer, overleg en ontmoeting, om van elkaar te leren en de pastorale zorg samen te delen.

13. Brandde ons hart niet onderweg?

Vele concrete vragen blijven na dit schrijven nog onbeantwoord. Met deze brief hebben we vooral een perspectief willen bieden waar we met vernieuwde en verenigde kracht samen kunnen aan werken. Een en ander zal nu in concrete beleidsbeslissingen vertaald dienen te worden. Daarom is het belangrijk dat men ter plaatse met elkaar over de inhoud van deze brief in gesprek gaat en samen overlegt wat hij aan mogelijkheden en perspectieven te bieden heeft. Ook aan het vicariaal team voor de parochies en aan de dienst parochiepastoraal van ons bisdom is gevraagd een concreet stappenplan uit te werken.

Maar loont het wel de moeite? Dit is een vraag die latent en onderhuids bij velen leeft. Alles lijkt ons te ontglippen. We zien zo weinig tastbaar resultaat. We dreigen sceptisch te worden of te vertwijfelen. We lijken op Gods volk in de woestijn. Nog maar pas hebben ze Egypte verlaten of ze beginnen te 'moreren': er is geen brood en geen water! En toch: er stroomt water uit de rots, er valt manna uit de hemel. Het is juist daar, in

de woestijn, dat ze God ten diepste hebben gevonden. Wat zouden ze geworden zijn als ze in Egypte waren gebleven, als ze niet weggetrokken waren? Het is een vraag die we niet mogen ontwijken: zijn we bereid een omweg te maken langs de woestijn? We voelen ons soms ook als het volk in ballingschap. En het is waar: menselijkerwijze gesproken betekende de ballingschap het einde van het geloof van Israël. Louter objectief gesproken was er geen reden meer tot hoop. Toch is de ballingschap een tijd geworden van diepe geestelijke vernieuwing. We mogen het nimmer vergeten en de Schrift drukt het ons op het hart: het is door uittocht en ballingschap dat Israël ten diepste toe volk van God is geworden.

Hetzelfde hebben de eerste leerlingen van Jezus ervaren. Toen Hij ter dood werd veroordeeld en aan het schandhout werd opgehangen, was er louter menselijk gesproken geen reden meer tot hoop. Het was het einde. 'We hadden zo gehoopt', zeggen de leerlingen op weg naar Emmaüs. En toch! Jezus is er, ook al herkennen ze Hem niet. En het is Jezus zelf die zegt: "Jullie onverstandigen, zo traag van begrip. Moest de Messias dat alles niet lijden om in zijn glorie binnen te gaan?" Toen begon Hij hun de Schriften te ontsluiten, te beginnen met Mozes en al de profeten. En Hij toonde hun hoe ze over Hem spraken. Toen Hij met hen aan tafel ging, herkenden ze Hem bij het breken van het brood. En ze zeiden tot elkaar: 'Brandde ons hart niet in ons, terwijl Hij onderweg met ons sprak en ons de Schriften ontsloot?' Ze zijn teruggekeerd, naar Jeruzalem, naar de andere leerlingen om hun het goede nieuws te melden: "De Heer is werkelijk verrezen!".

We mogen ons niet laten verlammen door de situatie noch door het kleine getal. Het kan werkelijk aan ons gebeuren: dat we opnieuw de Schrift verstaan als een Woord van leven. Als het Woord van iemand die ons hart wil raken. Dat we het zo verstaan dat ons hart gaat branden. Dat het ons zo aangrijpt dat we terugkeren naar elkaar om het met elkaar te delen. Dat is het wat de Geest in ons en in zijn kerk kan bewerken. Voor dit wonder moeten we ons allen open stellen. Dat is de reden waarom we in deze brief een pleidooi gehouden hebben voor eenheid en samenwerking tussen de gemeenschappen. Dat is het hart en de ziel van ons pleidooi om te werken in de richting van pastorale eenheden.

14. Vertrouwen en hoop

Graag willen we aan het einde van dit schrijven oproepen tot realisme en vertrouwen. We denken hier vooral aan de zo velen die in onze parochies en gemeenschappen, in scholen, voorzieningen en bewegingen hun pastoraal dienstwerk verrichten, priesters en diakens, leken en religieuzen. Ze beleven veel vreugde aan hun inzet, maar dragen ook de last van de hitte van de dag. We zijn hen allen oneindig dankbaar. Moge wat we hier geschreven hebben hen bemoedigen en helpen.

Daarom doen we een oproep tot loyale medewerking. Dat niemand de vragen die dit alles oproept, lichtzinnig naast zich neerlegt. Maar evenzeer roepen we op tot realisme en geduld. Niet het realisme dat elk vernieuwend perspectief wei-

gert en alles bij het oude laat. Wel een realisme dat begrip heeft voor de concrete situaties en de concrete problemen. Een realisme dat niet overhaast te werk gaat. Een realisme dat kan wachten en toch geduldig verder werkt. Een realisme dat de hoop niet verliest omdat het uiteindelijk perspectief nimmer wordt vergeten.

+ Jozef De Kesel
Kerstmis 2011

Colofon

Uitgave

persdienst bisdom Brugge

Ontwerp

die Keure
Isabelle De Clerck

Druk

die Keure, Brugge